

**Ватаманюк-Зелінська У.З.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фінансового менеджменту,
Мацей К.П.,
здобувач вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Львівський національний університет імені Івана Франка**

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БАЗА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

**Vatamaniuk-Zelinska U.Z.,
d-r sc. (econ.), professor,
professor at the department of financial management,
Matsei K.P.,
a student of higher education at the educational
and qualification level "master" in the specialty
"Finance, banking and insurance",
Ivan Franko National University of Lviv**

FINANCIAL AND ECONOMIC BASE OF LOCAL BUDGETS AS A KEY TO SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Реформування системи державних фінансів України передбачає досягнення реальної самостійності місцевих бюджетів; забезпечення фінансування в повному обсязі як власних повноважень органів місцевого самоврядування, так і повноважень, що передані на місцевий рівень в процесі децентралізації; вдосконалення міжбюджетних відносин; підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів.

Відповідно до Конституції України, за територіальною громадою закріплене й право вирішувати питання місцевого значення шляхом здійснення місцевого самоврядування. В розвинених державах таке право закріплюється правовими гарантіями та фінансовими можливостями. Проте, незважаючи на низку законодавчих актів, які мають сприяти розвитку місцевого самоврядування, та через нестачу, насамперед, фінансових ресурсів, в Україні вирішуються не всі суспільні проблеми та не реалізуються суспільно важливі проекти розвитку територіальних громад і, відповідно, адміністративно-територіальних одиниць. З огляду на це, актуальним для розгляду є питання забезпечення фінансово-економічної бази місцевих бюджетів з метою досягнення сталого регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ресурсного забезпечення територіальних громад і, зокрема, формування фінансово-економічної бази місцевих бюджетів та ефективне використання фінансового потенціалу місцевого самоврядування розглянуто Бердановою О. В. [1], Борщем Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбідою В. С., Ткачуком А. Ф., Юзефович В. В. [13], Мельниченком О. [14], та ін. науковцями-економістами.

Однак сьогодні, зважаючи на умови невизначеності, в яких доводиться працювати органам місцевої влади та військовим адміністраціям, – проблеми пошуку нових джерел фінансування та віднайдення можливих матеріально-фінансових резервів для формування ефективної фінансово-економічної бази місцевих бюджетів, потребують вивчення.

Постановка завдання. Мета статті – на основі оцінки фінансової бази місцевих бюджетів виокремити ключові аспекти формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад України, запропонувавши ефективні підходи в управлінні залученими фінансовими ресурсами для органів місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка є основою розвитку як країн, так і місцевих спільнот. Основними цілями економічного розвитку є кількісне зростання населення, рівня життя, поява якісно нових благ, цінностей явищ та процесів. Феномен явища «місцевий економічний розвиток» виник внаслідок процесів глобалізації, які стають головними чинниками майбутнього розвитку світової економіки. В українському законодавстві поняття «місцевий розвиток» чи «місцевий економічний розвиток» практично не зустрічається і юридично відсутні. Проте поширеним є поняттям

«регіональний розвиток» (розвиток областей, районів), що пояснюється довгою історією високого рівня централізації державної влади і обмеженими можливостями територіальних громад впливати на свій розвиток [1].

І цілком логічним видається те, що на сучасному етапі суспільного розвитку основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві є нераціональне, виснажливе використання всіх наявних ресурсів. Для запобігання цим загрозам і створення безпечних умов життєдіяльності населення перед органами державної влади ставиться завдання підвищення ефективності використання грошових коштів, формування збалансованої фінансової системи. Раціональне використання коштів вважається пріоритетом національних інтересів України.

Розвиток територіальних громад базується на фінансово-матеріальній основі. Отож, фінансові ресурси територіальних громад (як бюджетні, так і небюджетні) треба розглядати як один із надважливих видів ресурсного забезпечення їх розвитку. Для місцевого самоврядування можуть бути використані фінансові ресурси різних економічних агентів, зокрема, місцевих та центральних органів влади, приватних суб'єктів господарювання, фінансових установ та неурядових організацій, а також іноземних держав і міжнародних фінансових організацій. А, оскільки можливостей отримання фінансових ресурсів у територіальній громаді є досить багато, то вони класифікуються залежно від джерел отримання, а також від особливостей, розгляду альтернативних джерел мобілізації із урахуванням обмежуючих факторів і можливих способів їх використання.

Фінансові ресурси можна класифікувати за різними критеріями: за територіальним походженням, регулярністю використання, економічним змістом, способом залучення тощо. До того ж, деякі ресурси (інвестиції, благодійна допомога) можуть бути водночас і внутрішніми, і зовнішніми. Зауважимо, що до децентралізації для місцевих громад з-поміж зовнішніх ресурсів практично були доступні хіба що трансферти з державного бюджету. Попри те, зараз бюджети територіальних громад характеризуються прямими міжбюджетними відносинами з державним бюджетом. Так, законом про державний бюджет на плановий рік бюджетам ТГ затверджуються обсяги міжбюджетних трансфертів, зокрема, базова дотація, освітня та медична субвенції, а також інші субвенції та дотації, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів (статті 97, 99, 100, 102, 103-2, 103-4 і 108 Бюджетного кодексу [7]).

Проте, лише за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів територіальних громад вирішити проблеми їх стабільного розвитку неможливо. Тому органи місцевого самоврядування (ОМС) починають виходити на ринки запозичень, а також залучають інвестиції та інші ресурси ззовні. Важливими ознаками доступності до певного джерела фінансового ресурсу для місцевого соціально-економічного розвитку і зацікавленості місцевих органів влади в його використанні є регулярність, постійність і сталість, а відтак можливість врахування обсягів при здійсненні довгострокового планування та використання у майбутньому. Варто зазначити, що разові джерела (наприклад, приватизація і продаж комунального майна) швидко вичерпуються і не забезпечують сталості фінансування потреб у сфері місцевого соціально-економічного розвитку. Тому увага має приділятися тим джерелам у фінансуванні місцевого розвитку, які можуть використовуватися багаторазово, тим паче регулярно.

Сьогодні, серед усіх видів джерел (за їх економічним змістом) для фінансування місцевого розвитку на практиці найчастіше вдаються до тих, з яких можна одержати прибуток. Набагато рідше органи місцевої влади використовують механізм надання майна чи майнових прав, або ж спільну діяльність місцевих органів влади та суб'єктів господарювання (державно-приватне партнерство, інвестиційні проекти, інноваційні науково-технічні програми) [13]. Відмінністю такого критерію класифікації фінансових ресурсів місцевого розвитку, як спосіб залучення, є його комплексність, тобто поєднання в собі інших критеріїв. За цим критерієм виокремлюють такі джерела фінансування місцевого соціально-економічного розвитку: бюджетні, інвестиційні, кредитні, грантові.

Прикладами бюджетних ресурсів внутрішнього походження є надходження від податків та зборів, від продажу та оренди об'єктів комунальної власності. Ці джерела фінансування місцевого соціально-економічного розвитку можуть носити як відновлювальний, так і невідновлювальний характер. Наприклад, надходження від оренди землі або нерухомості, що перебувають у комунальній власності, мають відновлювальний характер, оскільки вони не призводять до зміни права власності на актив і місцевий бюджет може наповнюватись ними регулярно. Натомість кошти від продажу об'єктів комунальної власності є невідновлювальними, а, отже, короткостроковими і несталими джерелами надходжень місцевих бюджетів. Одержуючи такі доходи, орган місцевої влади, зазвичай, істотно поповнює бюджет відповідної територіальної громади, однак, втрачає право власності на актив і можливість надалі отримувати від нього дохід. Успішною практикою може стати використання певних видів внутрішніх бюджетних надходжень для фінансування окремих ініціатив місцевого розвитку (при цьому береться до уваги той факт, що вдала ініціатива чи проєкт може призвести до підвищення внутрішніх бюджетних доходів). Прикладом такого підходу може бути використання доходів від здачі в

оренду комунального майна для фінансування, наприклад, програм з підтримки соціального підприємництва.

Фінансовий потенціал місцевого бюджету складають власні та залучені ресурси. Наявність власної фінансової бази дає змогу ОМС забезпечити вирішення поточних питань функціонування територіальних громад та соціально-економічного розвитку регіону. Тому пошук додаткових джерел (резервів) фінансування розвитку громад є першочерговим завданням ОМС.

У сучасній практиці аналіз місцевих бюджетів зводиться лише до порівняння фактично досягнутих показників дохідної і витратної частин із плановими або уточненими даними. Це пов'язано з відсутністю конкретної методики аналізу місцевих бюджетів, що є недоліком для оцінки і планування показників стабільного збалансованого розвитку територіальних громад.

Під час аналізу будь-якого явища або процесу обов'язково використовують його класифікацію. Розглядаючи бюджетну класифікацію доходів, виділяють [7]:

1) податкові надходження – передбачені податковим законодавством України загальнодержавні та місцеві податки, збори й інші платежі;

2) неподаткові надходження:

– доходи від власності та підприємницької діяльності;

– адміністративні збори й платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;

– надходження від штрафів і фінансових санкцій;

– інші неподаткові надходження;

3) доходи від операцій з капіталом;

4) трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших країн або міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основі.

Інвестиційні джерела фінансування місцевого соціально-економічного розвитку охоплюють ресурси, залучені до місцевої економіки з метою створення нових активів. Особливістю інвестицій як джерела фінансування місцевого соціально-економічного розвитку є те, що вони спрямовуються на реалізацію певного проєкту безпосередньо, а не через місцевий бюджет. Інвестиційні джерела можуть перебувати як у приватній власності, так і знаходитись у комунальній власності (повністю або частково).

Для фінансування розвитку громади місцеві органи влади також можуть залучати кредитні ресурси. Отримання кредитних ресурсів супроводжується відповідними борговими зобов'язаннями на умовах строковості, платності та поворотності. При цьому кредитні кошти можуть залучати: безпосередньо рада (залучені кошти спрямовуються до бюджету територіальної громади та розподіляються в рамках її видатків), комунальні підприємства (самостійно отримують фінансові ресурси, розпоряджаються ними, здійснюють обслуговування та погашення боргу), приватні суб'єкти господарювання (рада може надавати гарантії за кредитами) [12].

Таке джерело, як запозичення до місцевих бюджетів, регламентується Бюджетним кодексом України та Порядком здійснення місцевих запозичень, який деталізує форми запозичень і послідовність дій, пов'язаних з їх випуском, а також визначає перелік документів, які необхідно подати Міністерству фінансів України для цієї процедури, встановлює форми і терміни звітування про позики й обслуговування місцевого боргу [7; 8].

Місцеві запозичення можуть залучатися з метою фінансування бюджету розвитку, використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань відповідних місцевих органів влади, спрямованих на задоволення інтересів населення. Обслуговування місцевого боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету [12].

В українській практиці для фінансування місцевого соціально-економічного розвитку найбільш поширеними є бюджетні механізми, насамперед оренда та продаж об'єктів комунальної власності. Натомість інвестиційні та кредитні механізми використовуються досить рідко, передусім через несприятливий інвестиційний клімат, законодавчі обмеження, а також низьку кредитоспроможність більшості територіальних громад.

Існує практика, що для залучення зовнішніх бюджетних ресурсів місцева влада передусім демонструє органам влади вищого рівня наявність на території гострих соціально-економічних проблем, які не в змозі вирішити самостійно (що, своєю чергою, знижує інвестиційну привабливість такої території) [6; 13].

Сьогодні в Україні часто мають вирішальне значення для фінансування різноманітних проєктів у сфері місцевого розвитку саме грантові джерела. Грантові кошти також нерідко виконують супровідну та підтримуючу функцію щодо інших джерел фінансування, зокрема інвестицій чи кредитів міжнародних фінансових організацій. Грантові ресурси – ресурси, надані для фінансування потреб місцевого розвитку у вигляді міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних донорських організацій, благодійних внесків та пожертв. Грантовими також можна вважати кошти, спрямовані на розвиток місцевої економіки в рамках проєктів корпоративної соціальної відповідальності, тобто

ініціатив місцевого розвитку, що підтримуються інституціями приватного сектору, які здійснюють свою діяльність на відповідній території.

Грантова допомога може бути у формі як грошових коштів (безповоротні гранти), так і консалтингових послуг, обладнання, матеріалів, які надаються українським реципієнтам на безповоротній основі. За сферою інтересів донори поділяються на вузькоспеціалізовані (здійснюють підтримку в чітко визначених сферах діяльності, наприклад, Глобальний екологічний фонд) та універсальні (пріоритетами діяльності яких є різноманітні суспільні проблеми). За територіальними межами дії донори бувають національними та міжнародними. Хоча всіх цікавить міжнародна технічна допомога, не варто забувати й про вітчизняних грантодавців. Тим більше, що українські організації в рамках власних програм і великих проєктів можуть здійснювати так зване субгрантування [13].

Під час аналізу місцевих бюджетів важливо розглядати зміни їх дохідної та видаткової частин у кількарічній динаміці. Розглянемо доходи бюджету Львівської міської територіальної громади (МТГ), як однієї із найбільш дохідних та розвинених громад Львівського регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи бюджету Львівської МТГ за період 2019–2022 рр., тис. грн

Доходи	2019	2020	2021	2022	Відхилення, %		
					2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021
Податкові надходження	6401370,2	6950200,0	8671202,9	11558234,2	8,6	24,76	33,3
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	4093874,4	4628700,0	5383089,9	7573235,9	13,06	16,30	40,7
Податок та збір на доходи фізичних осіб	4091979,0	4627300,0	5379665,3	7570438,9	13,08	16,26	40,7
Податок на прибуток підприємств	1895,4	1400,0	3424,6	2797	-26,12	144,61	-18,3
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	145,2	-	658,1	721,5	-	-	9,6
Місцеві податки	1946782,8	2103300,0	2773602,2	3452381,6	8,04	31,87	24,5
Податок на майно	637787,0	673400,0	825073,6	1074359,5	5,6	22,52	30,2
Неподаткові надходження	331901,5	322500,0	265207,6	243 302,7	-2,83	-17,77	-8,3
Доходи від власності та підприємницької діяльності	83897,7	72100,0	66458,8	68215,1	-14,06	-7,82	29,1
Інші надходження	29369,3	27800,0	31599,6	61843,7	-5,3	13,67	95,7
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	164113,0	172900,0	121 011,2	143 962,9	5,3	-30,01	19,0
Надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	94831,4	100000,0	63566,1	72414,1	5,4	-36,43	13,9
Інші неподаткові надходження	83890,8	77500,0	77737,6	31124,7	-7,6	0,31	-60,0
Офіційні трансферти, із них: субвенції	2739088,4	1186430,4	1651054,9	163 0276,3	-56,7	39,16	-1,3
Всього	9472468,7	8459130,4	10587486,2	13876 519,6	-10,7	25,16	31,06

Джерело: складено на основі [2-5]

У період 2019-2022 рр. спостерігається зростання загального обсягу надходжень до бюджету Львівської МТГ (від 8459130,4 тис. грн до 10587486,2 тис. грн.), однак виключення становить 2020 р., у якому обсяг доходів міського бюджету скоротився на 1013338,3 тис. грн (10,7%) в порівнянні з 2019 р. Це відбулося унаслідок зменшення неподаткових надходжень (доходів від власності та підприємницької діяльності на 14,06%) через непередбачувану тривалість карантинних обмежень, пов'язаних із епідемією COVID-19, а також обсягів міжбюджетних трансфертів на 56,7% унаслідок

припинення медичної субвенції через зміни системи фінансування закладів охорони здоров'я всіх рівнів. В цілому ж, трансферти (в даному випадку субвенції), є однією із найбільших статей доходів бюджету Львівської МТГ, а їх частки у загальній сумі доходів коливаються в межах 28%-60% (у 2019 р. – 57,8 %; у 2020 р. – 28,0 %; у 2021 р. – 31,2 %).

За період 2019-2022 рр. у доходах бюджету Львівської МТГ спостерігається позитивна динаміка обсягів податкових надходжень (від 67,58% у 2019 р. до 83,29% у 2022 р.). Це зумовлено умовами сприятливого бізнес-середовища в регіоні, а сьогодні – відносно безпекою за рахунок географічного розташування. Найбільшу частку у податкових надходженнях бюджету Львівської агломерації становить податок на доходи фізичних осіб – від 43,20 % у 2019 р. до 65,50% у 2022 р. Його динаміка є позитивно зростаючою, що дає змогу констатувати факт підвищення економічної активності в регіоні (у період 2022 р. така активність збереглася внаслідок релокації бізнесу із тимчасово окупованих територій України).

За 2022 р. відбулося зростання податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) на 375,4 млн грн, єдиного податку – 153,3 млн грн, податку на нерухоме майно – 70,8 млн грн, орендної плати за землю – 40,2 млн грн, адміністративних штрафів та інших санкцій – 24,9 млн грн. У цьому контексті зауважимо, що збільшення надходжень ПДФО відбулось за рахунок росту надходження з виплат військовослужбовцям; збільшення суми єдиного податку спричинене, у тому числі, переходом суб'єктів господарювання на спрощену систему оподаткування (на час дії військового стану), а значне скорочення надходжень акцизного податку (на 51,2 млн грн в порівнянні з 2021 роком) відбулося через встановлення на період березень-вересень 2022 р. нульової ставки акцизу на пальне.

Обсяги капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Львівському регіоні протягом 2019–2021 рр. представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Обсяг капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у Львівському регіоні протягом 2019-2021 рр.*

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності	Сума, тис. грн			Частка в загальному обсязі, %		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1630823	218333	1355506	5,31	1,36	5,72
Промисловість	9829213	5983351	7716245	31,98	37,39	32,55
Будівництво	5890204	3265343	3740858	19,16	20,41	15,78
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1938677	1377862	1927811	6,31	8,61	8,13
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2263538	310217	1022452	7,36	1,94	4,31
Тимчасове розміщення й організація харчування	220605	128024	145882	0,72	0,8	0,62
Інформація та телекомунікації	321396	184429	246511	1,05	1,15	1,04
Фінансова та страхова діяльність	378856	301895	353310	1,23	1,9	1,5
Операції з нерухомим майном	1630300	757175	1944971	5,3	4,73	8,21
Професійна, наукова та технічна діяльність	408388	121946	162391	1,33	0,8	0,7
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1215435	48982	883004	3,95	0,31	3,73
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4316327	2949763	3677679	14,04	18,43	15,5
Освіта	345403	199749	236720	1,12	1,25	1,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	251932	67898	215218	0,82	0,42	0,9
Надання інших видів послуг	95649	87354	75626	0,31	0,55	0,3
Всього	30736746	16002321	23704184	100,0	100,0	100,0

*не враховано дані 2022 року, зважаючи на військовий стан в Україні

Джерело: складено на основі [9-11]

Загалом, можна помітити скорочення обсягів капітальних інвестицій за усіма видами економічної діяльності у 2020 році, що викликане негативною тенденцією поширення пандемії коронавірусу у Львівській області.

За весь аналізований період найбільша частка у інвестуванні припала на розвиток промисловості – це більше ніж 30 % загального обсягу капітальних інвестицій. Зауважимо, що

зниження обсягів інвестицій в даний сектор економічної діяльності у 2020 році з 9829213 тис. грн до 5983351 тис. грн було зумовлено насамперед зростанням захворюваності населення на COVID-19, що спричинило посилення карантинних обмежень, внаслідок яких зменшилась інвестиційна привабливість промислових підприємств через обмеження виробництва.

На другому місці за обсягами капітальних інвестицій періоду 2019–2021 рр. перебуває сфера будівництва, частка якої в загальному обсязі інвестиційних ресурсів коливається в межах 15,2%–20,0%. Таку тенденцію можна пояснити значним збільшенням будівництва саме житлових комплексів, яке викликане зростанням попиту на купівлю житла серед населення, що частково спричинено внутрішньою міграцією населення в Україні.

Не менш важливими є інвестиції в аграрний сектор економіки. Так, можна помітити значне зростання обсягів капітальних інвестицій саме в сільське господарство у 2021 р. в порівнянні з 2020 р. (табл. 2). Їх загальна сума зросла на 1137173 тис. грн.

Аналізуючи обсяги капітальних інвестицій, вкладених в секторальному розрізі, варто звернути увагу на джерела їх фінансування. У табл. 3 відображено дані про джерела залучення капітальних інвестицій у Львівській області за період 2019–2021 років.

Таблиця 3

Обсяг капітальних інвестицій за джерелами фінансування у Львівському регіоні протягом 2019–2021 рр.

Обсяг капітальних інвестицій за джерелами фінансування	Сума, тис. грн			Частка у загальному обсязі, %		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
коштів державного бюджету	2582200	1526217	2747225	8,22	9,21	11,43
коштів місцевих бюджетів	3162179	2011437	1894532	10,06	12,14	7,9
власних коштів підприємств та організацій	16390020	8449047	14599786	52,17	51,0	60,73
кредитів банків та інших позик	3383856	954892	1327041	10,77	5,76	5,52
з них кредити банків-нерезидентів	357479	348581	-	1,14	2,1	-
коштів інвесторів-нерезидентів	467602	71632	225899	1,5	0,43	0,94
коштів населення на будівництво житла	4079712	2640162	2467716	12,98	15,93	10,3
інших джерел фінансування	995929	567292	779706	3,17	3,42	3,24
Всього	31418977	16569260	24041905	100,0	100,0	100,0

Джерело: складено на основі [9-11]

Найбільше капітальних інвестицій було залучено за рахунок власних коштів підприємств та організацій, частка цього джерела в загальній сумі фінансування становить більше 50% протягом аналізованого періоду (див. табл. 3). Зауважимо, що це є тенденцією розвитку державно-приватного партнерства – сталого співробітництва між органами влади місцевого рівня та підприємствами приватного сектору з метою генерування ресурсів для реалізації інфраструктурних проєктів. Застосування цього механізму дає змогу органам влади забезпечувати потреби економічного розвитку за рахунок інвестиційних коштів, не втрачаючи впливу на об'єкти інфраструктури та контролю за ними. Крім того, у межах державно-приватного партнерства відбувається розподіл видатків, ризиків та майбутніх прибутків між публічним і приватним партнерами-учасниками.

Водночас, обсяги капітальних інвестицій з місцевих бюджетів протягом усього аналізованого періоду знизилися на 33%, тобто з 3162179 тис. грн у 2019 р. до 1894532 тис. грн у 2021 р. Окрім цього, досить малий відсоток займають позикові кошти. Це джерело інвестицій становить 5,52% від загальної суми у 2021 році. А кредити банків-нерезидентів, взагалі відсутні (динаміка негативна: 1,14–2,1%% у 2019–2020 рр. до припинення кредитування у 2021 р.). Очевидно, що більший акцент у фінансуванні інвестиційної діяльності ОМС роблять на грантовій підтримці, яка більш вигідна з точки зору повернення (неповернення) коштів, ніж плата по кредиту.

Вважаємо, що такі тенденції зберуться і у 2023 р. Відсутність капітальних інвестицій із місцевих бюджетів по Львівській області через військовий стан (за винятком капітальних видатків, пов'язаних із безпекою мешканців) та залучення іноземних грантів дадуть змогу підвищити економічний розвиток. Адаптуючись до умов сьогодення, Львівська область запустила грантову підтримку для релокованого бізнесу під час війни. Загальна сума грантів, які отримали нові підприємства, становить понад 1 млн 680 тис. євро. Зокрема, за програмою підтримки бізнесу у Львівській області на період військового стану виділено 1273 тис. євро. Крім того, за програмою ПРООН гранти на 4 тис. євро та на 20 тис. євро отримали 34 підприємства Львівщини [9].

Основною складовою внутрішнього ресурсного потенціалу місцевого бюджету є фінансова компонента, яка формується власними ресурсами громади та відображає бюджетні, підприємницькі, інвестиційні та інноваційні передумови соціально-економічного і суспільного розвитку. Для ефективного використання внутрішнього фінансового потенціалу місцевого самоврядування необхідна його мобілізація і нагромадження. Це дасть змогу активізувати інвестиційну діяльність на місцях, спрямовуючи належну частину доходів на розвиткові цілі. Якщо взяти до уваги цей факт, розвиток кредитного ринку також перебуває на низькому рівні. Місцеві органи влади, у більшості випадків, обмежені у напрямках залучення коштів лише тими, що визначені міжнародною організацією, і не завжди мають можливість здійснювати видатки на більш нагальні потреби.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Удосконалення системи місцевих запозичень потребує комплексу заходів, які охоплюватимуть: підвищення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування; розвиток фондового ринку України; зменшення адміністративних, законодавчих обмежень щодо можливості залучення позикових коштів ОМС; розробку законодавчої основи для здійснення запозичень на закордонних ринках капіталу, зокрема на фондових ринках.

2. Поповнення фінансової бази місцевих бюджетів та ефективне бюджетне інвестування є запорукою стабільного регіонального розвитку. Сьогодні необхідна активізація партнерської співпраці між територіальними громадами. Це стосується тих громад, які мають зруйновану (пошкоджену) інфраструктуру, також і деокупованих громад. Налагодження комунікації й партнерських взаємовідносин між тими територіальними громадами, які постраждали, і такими, які можуть надати їм необхідну фінансову підтримку, сприятиме розвитку міжрегіонального співробітництва. Необхідна співпраця можлива на основі договорів співробітництва між територіальними громадами.

3. Необхідна адаптація інвестиційних паспортів областей та регіональних стратегій їх розвитку до умов військового стану. З метою залучення зовнішніх небюджетних ресурсів для фінансування місцевого розвитку, ОМС треба працювати над створенням позитивного іміджу території, формуванням її привабливої «кредитної» історії. Водночас, для фінансування масштабних проєктів необхідно залучати кошти відразу із декількох джерел, інвесторами можуть стати міжнародні і українські приватні інвестори, представники іноземних компаній та мешканці територіальної громади.

4. Необхідне доповнення карти інвестиційних та бізнес-можливостей України окремими запитами щодо відновлення інфраструктури на деокупованих українських територіях у розрізі наявних секторів. Це сприятиме залученню зовнішніх (в основному бюджетних) інвестицій в рамках міжнародного співробітництва.

5. Необхідна оцінка фактичних обсягів руйнувань місцевої інфраструктури органами самоврядування постраждалих територій, а також формування реєстру інфраструктурних об'єктів для відбудови і відновлення. У ньому має бути інформація про характер пошкодження (руйнування), проєкт відновлення, обсяги, джерела та етапи фінансування у розрізі планових і фактичних показників. В процесі фінансування проєктів відновлення місцевої інфраструктури першою чергою необхідно фінансувати проєкти критичної інфраструктури.

Література

1. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади : навч. посіб. Київ, 2017. 121 с.
2. Бюджет Львівської міської територіальної громади на 2019 рік. URL: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvova-na-2019-rik> (дата звернення: 25.01.2023).
3. Бюджет Львівської міської територіальної громади на 2020 рік. URL: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvova-na-2020-rik> (дата звернення: 25.01.2023).
4. Бюджет Львівської міської територіальної громади на 2021 рік. URL: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvivskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-2021-rik> (дата звернення: 25.01.2023).
5. Бюджет Львівської міської територіальної громади на 2022 рік. URL: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvivskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-2022-rik> (дата звернення: 25.01.2023).
6. Бюджетний менеджмент : навчальний посібник / Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. Львів : Видавництво «Магнолія», 2021. 511 с.
7. Бюджетний Кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 18.01.2023).
8. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 16.01.2023).

9. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. Львівська область у цифрах. 2019. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2020/ZB0120200401.pdf> (дата звернення: 20.01.2023).

10. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. Львівська область у цифрах. 2020. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2021/ZB0120210201.pdf> (дата звернення: 20.01.2023).

11. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. Львівська область у цифрах. 2021. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2022/ZB0120220201.pdf> (дата звернення: 20.01.2023).

12. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 року № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.01.2023).

13. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг : навч. посіб. / Г. А. Борщ, В. М. Вакулєнко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович. Київ, 2017. 107 с.

14. Vatamanyuk-Zelinska U., Melnychenko O. The effectiveness of financial and economic regulation of land relations in the context of stimulating entrepreneurial activity in the regions of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. 18(3). pp. 11-27.

References

1. Berdanova, O.V., Vakulenko, V.M., Valentiuk, I.V. and Tkachuk, A.F. (2017), *Stratehichne planuvannia rozvytku obiednanoi terytorialnoi hromady* [Strategic planning of the development of the united territorial community], tutorial, Kyiv, Ukraine, 121 p.

2. Budget of the Lviv City Territorial Community (2019), available at: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvova-na-2019-rik> (access date January 25, 2023).

3. Budget of the Lviv City Territorial Community (2020), available at: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvova-na-2020-rik> (access date January 25, 2023).

4. Budget of the Lviv City Territorial Community (2021), available at: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvivskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-2021-rik> (access date January 25, 2023).

5. Budget of the Lviv City Territorial Community (2022), available at: <https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/biudzheth-lvivskoi-miskoi-terytorialnoi-hromady-na-2022-rik> (access date January 25, 2023).

6. Vatamanyuk-Zelinska, U.Z., Sytnyk, N.S., Stasyshyn, A.V. and Kruhliakova, V.V. (2021), *Biudzhethnyj menedzhment* [Budget management], Mahnoliia, Lviv, Ukraine, 511 p.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "Budget Code of Ukraine" dated 08.07.2010 No. 2456-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (access date January 18, 2023).

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine" dated 01.04.2014 No. 333-p., available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (access date January 16, 2023).

9. Official website of the Main Department of Statistics in the Lviv region (2019), Lviv region in numbers, available at: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2020/ZB0120200401.pdf> (access date January 20, 2023).

10. Official website of the Main Department of Statistics in the Lviv region (2020), Lviv region in numbers, available at: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2021/ZB0120210201.pdf> (access date January 20, 2023).

11. Official website of the Main Department of Statistics in the Lviv region (2021), Lviv region in numbers, available at: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2022/ZB0120220201.pdf> (access date January 20, 2023).

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the approval of the Procedure for implementing local borrowings" dated 16.02.2011 No. 110, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text> (access date January 18, 2023).

13. Borshch, H.A., Vakulenko, V.M., Hrynchuk, N.M., Dekhtiarenko, Yu.F., Ihnatenko, O.S., Kuibida, V.S., Tkachuk, A.F. and Yuzefovych, V.V. (2017), *Resursne zabezpechennia obiednanoi terytorialnoi hromady ta ii marketynh* [Resource provision of the united territorial community and its marketing], tutorial, Kyiv, Ukraine, 107 p.

14. Vatamanyuk-Zelinska, U. and Melnychenko, O. (2020), "The effectiveness of financial and economic regulation of land relations in the context of stimulating entrepreneurial activity in the regions of Ukraine", *Problems and Perspectives in Management*, vol. 18(3), pp. 11-27.